

FORBRUKSFORSKNINGSINSTITUTTET SIFO

Forbruksstrategier i barnerike familier

Mari Rysst og Elling Borgeraas

OSLO METROPOLITAN UNIVERSITY
STORBYUNIVERSITETET

© Forbruksforskningsinstituttet SIFO
OsloMet – storbyuniversitetet
SIFO-Notat 8 – 2019

Forbruksforskningsinstituttet SIFO
OsloMet – storbyuniversitetet
Stensberggt. 26 – 7. etg.
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 Oslo
www.oslomet.no/om/sifo

Forbruksforskningsinstituttet SIFO utgir:

- Rapporter – som er kvalitetssikret og godkjennes av SIFO ved direktør/forskningsledere
- Notater – som godkjennes av prosjektleder.

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

STORBYUNIVERSITETET
FORBRUKSFORSKNINGSINSTITUTTET SIFO

Tittel Forbruksstrategier i barnerike familier	Antall sider 18	Dato 3.12.2019
Forfatter(e) Mari Rysst Elling Borgeraas	Prosjektnummer 201250	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver BFD		

Forord

Denne notatet inngår i et større arbeid med å videreutvikle og kvalitetssikre SIFOs referansebudsjett. Hensikten med det foreliggende notatet er å få dypere innsikt i foreldres erfaringer med og oppfatninger om husholdsinterne prosesser som ligger til grunn for beregning av stordriftseffekter i referansebudsjettet. Dette er et oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Data fra denne intervjurunden er – sammen med en kvantitativ studie - beskrevet i SIFO-rapport 4-2019.

Oslo, desember 2019

Forbruksforskningsinstituttet SIFO

OsloMet – Storbyuniversitetet

Innhold

Forord.....	2
Innhold.....	3
Innledning.....	4
Problemstillinger	5
1. Metode og datamaterialet.....	6
2. Resultater	8
Bevisst valg av barnerik familie.....	8
Betydningen av nettverk, arv	8
Innstilling til materiell velstand.....	9
«Kritisk» punkt i antall barn, økonomisk sett	11
Stordriftsfordeler	11
«Å få endene til å møtes»	12
Hvilke utgifter merkes mest?	13
Likestilling ute og hjemme.....	13
Husutgifter og lån.....	14
Frier	14
Fritidsaktiviteter	15
Personlig forbruk for foreldre	15
Økonomien i dag og på sikt	15
3. Diskusjon av resultater	16
4. Konklusjon og funn.....	17
Litteratur	18
Vedlegg	19

Innledning

Bakgrunnen for denne studien er det som tilsynelatende er et teknisk aspekt ved å beregne nivået på forbruksutgifter for hushold av ulik størrelse ved hjelp av referansebudsjettet. Disse «teknikalitetene» skyldes primært hvordan referansebudsjettet er konstruert. Referansebudsjettet består av 13 forbruksområder. Disse er igjen inndelt i henholdsvis individspesifikke- og husholdsspesifikke forbruksområder. De individspesifikke forbruksområdene (mat og drikke, klær, sko, personlig pleie o.l.) viser hvor mye det koster å dekke grunnleggende individuelle behov som primært varierer etter alder og kjønn. Kostnadene innen de husholdsspesifikke forbruksområdene (møbler, husholdsartikler, fritidsbruk o.l.) varierer primært etter antall personer i husholdet. I beregningen av kostnader innen de husholdsspesifikke forbruksområdene tas det hensyn til klassiske stordriftsfordeler, dvs. at flere personer deler på den samme forbruksgjenstanden. En komfyr kan f.eks. deles av flere personer, slik at kostnadene for å skaffe og vedlikeholde denne komfyren, bare blir marginalt dyrere når antall personer i husholdet øker. Hovedprinsippet for beregning av de individsspesifikke forbruksområdene er at kostnadene for å dekke de individuelle behovene for hvert enkelt husholdsmedlem, summeres for å beregne de totale individspesifikke utgiftene. Det er imidlertid innarbeidet en praksis – basert på analyser foretatt rundt 1990-tallet – som forutsetter at antallet personer i husholdet også har betydning for de totale kostnadene innen de individspesifikke forbruksområdene. Det er her «teknikalitetene» kommer inn. For et hushold med 4 eller flere personer reduseres summen av de individspesifikke forbruksområdene med 20 prosent. Grunnen til det er at det antas at det skjer en interaksjonseffekt internt i husholdet, som bl.a. innebærer at utgifter f.eks. til mat ikke utelukkende er summen av kostandene for å dekke individuelle behov. I praksis betyr det at det å brødfø to barn ikke er dobbelt så dyrt som å brødfø ett barn. Vi bruker betegnelsen stordriftseffekt på denne 20 prosent reduksjonen.

Det empiriske grunnlaget for stordriftseffekten er imidlertid uklart. Vi har liten kunnskap om det finnes en slik stordriftseffekt og hvor stor den eventuelt er. Dessuten har vi begrenset kunnskap om de interne økonomiske prosessene i hushold med barn, og spesielt hushold med mange barn. Vi har derfor intervjuet en eller begge foreldrene som har 4 eller flere barn for å ta et dypdykk i hvordan foreldre oppfatter forbruk og økonomien knyttet til dette. Det umiddelbare målet er å kunne prøve ut ideen om stordriftseffekter med personer som selv har

erfaring med mange barn og på den måten få en tykkere beskrivelse av foreldrenes egne erfaringer. Det langsiktige målet er å øke vår kunnskap om husholdsøkonomien i barnerike familier.

Problemstillinger

For å få bedre faktisk kunnskap om hvordan hushold med mange barn tilpasser sitt forbruk og inntektsanvendelse forøvrig når barneantallet øker, intervjuet vi et utvalg hushold med mange barn, både lavinntektshushold og hushold med en inntekt rundt gjennomsnittet (vanlig norsk inntekt). De viktigste problemstillingene er:

- Hvordan prioriterer foreldre med mange barn sitt bruk av penger/forbruk?
- Er det noe «kritisk» punkt i antall barn, når det gjelder utgifter?
- Er det noen stordriftsfordeler i familier mange barn?

1. Metode og datamaterialet

Denne lille studien har et kvalitativt forskningsdesign bestående av 10 intervjuer med en eller begge foreldre som har fire eller flere barn. Vi ønsket å inkludere familier av primært majoritetsnorsk bakgrunn, som levde av lønnsinntekt og ikke av økonomiske stønader, fordi vi ikke hadde mulighet til å utvide analysen til også å inkludere etnisitet og arbeidsledighet. De kvalitative intervjuene skulle utdype og tilføre mer kunnskap til en tidligere SIFO rapport med tittel «Forbrukstilpasninger i barnefamilier- en empirisk analyse av stordriftseffekter i barnefamilier». Dette lille prosjektet ble meldt inn og godkjent av NSD før intervjuene startet. Alle navn på familier og lokale steder er fjernet.

Rekrutteringen skjedde via bekjente og et Facebook oppslag, der snøball metoden ut fra bekjente var mest effektiv. En av forfatterne av dette notatet kjente til et knippe barnerike familier i en østlandsk småby, som alle tilhørte et religiøst trossamfunn. En av de sentrale medlemmer i trossamfunnet ble kontaktet. Denne personen ga oss flere navn. Totalt består halvparten av utvalget av medlemmer i dette trossamfunnet. Vi bestemte derfor at vi måtte ha flere informanter som ikke tilhørte dette religiøse trossamfunnet, og rekrutterte også her via bekjentskaper og familie.

Alle potensielle informanter ble så kontaktet via mail, først bare med en kort presentasjon av prosjektet, med spørsmål om de kunne være interessert i å snakke med oss. Når vi hadde fått den første positive tilbakemeldingen sendte vi over et detaljert informasjonsskriv og samtykkeskjema. Deretter avtalte vi tid og sted for intervju, som foregikk hjemme hos informantene (7), på cafe (1) på informantenes jobb (1) eller hjemme hos intervjuer (1). Intervjuene varte i 1-2 timer, ble tatt opp på bånd og transkribert. I det følgende kommer en oversikt over familiene i prosjektet, der begrepene «religiøs» /«ikke-religiøs» kun viser til medlemmer/ikke medlemmer av det spesielle trossamfunnet, heretter kun omtalt som Samfunnet, ingen andre religiøse trossamfunn.

- Familie 1 Oslo-vest (ikke religiøs): 4 barn (nr. 3 er tvillinger). Intervjuet var av mor, på cafe i Oslo. Mor jobber deltid grunnet helseproblemer. Opplever selv «stram» økonomi.
- Familie 2 Oslo-vest (ikke religiøs): 4 barn (bare gutter). Intervjuet var av far, på hans jobb. Begge foreldre i full jobb. Opplever selv økonomien ok.
- Familie 3 småby (religiøst samfunn): 6 barn. Intervjuet var av mor, hjemme hos dem. Mor jobber deltid, opplever «stram» økonomi.
- Familie 4 småby (religiøst samfunn): 8 barn (delvis hjemmeskole). Intervjuet var av mor, hjemme hos dem. Mor hjemmearbeidende, opplever «stram» økonomi, men er fornøyd.

- Familie 5 småby (religiøst samfunn): 6 barn (hjemmeskole). Intervjuet var av far og mor, hjemme hos dem. Mor hjemmearbeidende, begge opplever «stram» økonomi, men begge er fornøyd.
- Familie 6 småby (religiøst samfunn): 4 barn. Intervjuet var av far og mor, hjemme hos dem. Mor jobber deltid, begge opplever «stram» økonomi.
- Familie 7 småby (ikke religiøs): 4 barn (ett tvillingpar). Intervjuet var av mor, hjemme hos dem. Begge foreldre jobber fullt, har høy inntekt, men opplever likevel at de må prioritere hva de bruker penger på.
- Familie 8 småby (ikke religiøs): 4 barn. Intervjuet var av mor, hjemme hos intervjuer. Begge foreldre jobber fullt, de har høy inntekt, men må prioritere.
- Familie 9 småby (religiøst samfunn): 4 barn. Intervjuet var av mor, hjemme hos dem. Mor hjemmearbeidende, inntekten høy, men oppleves likevel som «stram».
- Familie 10 Oppland (ikke religiøs): 4 barn. Intervjuet var av mor, hjemme hos dem. Mor arbeidssøkende, opplever økonomien svært «stram».

Datamaterialet har blitt analysert som en tematisk analyse, der temaene oppført i intervjuguiden har vært en rettesnor. Resultatene har blitt analysert under følgende temaer: Bevisst valg av barnerik familie; Betydningen av nettverk (arv); Innstilling til materiell velstand; «Kritisk punkt» i antall barn økonomisk sett; Stordriftsfordeler; «Å få endene til å møtes»; Hvilke utgifter merkes mest; Likestilling hjemme og ute; Husutgifter og lån; Ferier; Fritidsaktiviteter; Personlig forbruk blant foreldre; Økonomien i dag og på sikt.

2. Resultater

Bevisst valg av barnerik familie

Trossamfunnet de religiøse tilhører, er kjent for å ha mange barn. Likevel hevder de vi intervjuet at deres tro ikke er imot prevensjon, og foreldre kan bestemme selv hvor mange barn de vil ha. Moren i familie 4 sier: «Litt sånn i gamle dager sa de vel sikkert det, nei du må ikke bruke prevensjon, men det er ikke sånn. I dag gjør vi som vi vil». Men samfunnet vektlegger familie og familieverdier, og foreldrene i familie 5, som kanskje var de mest troende av alle, sier at «vi tror at alle mennesker på jorden er virkelige sønner og døtre av Gud. Så det ligger litt i troen vår at vi får mange barn». Likevel sier de fleste i vårt materiale, religiøse eller ikke, at det å få mange barn ikke var noe de hadde bestemt seg for på forhånd. Ett unntak er moren i familie 4, som sier at «jeg har vel alltid egentlig ønsket meg seks barn». Hun er selv eldst i en søsken flokk på seks, og hennes mann har seks søsken. Imidlertid sier hun at «hun var egentlig veldig fornøyd med fire, da tenkte jeg, å nei, dette holder nok. Men så kom to til da, og de var faktisk planlagt. Men det var etter mye om og men, eller mye tenkning». Også moren i familie 8 sier hun alltid ønsket seg stor familie, men måtte ta det som det kom. De fleste tenkte to eller kanskje tre barn. Men så «bare kom» en fjerde eller femte, eller de «bare» fikk lyst på en til, og de med flere enn fem fikk disse bevisst. Moren i familie 7 sier for eksempel at «det bare ble sånn». Ingen sa at økonomiske kostnader var med i vurderingen av om de skulle få flere barn eller ikke.

Betydningen av nettverk, arv

Å arve klær til barna var vanlig i alle familiene, uavhengig av inntekt. Dette er et interessant «funn» og kan tyde på at gjenbruk i dag er en utbredt kulturell verdi i Norge. Likevel var det heller ikke uvanlig å kjøpe noe nytt til det første barnet. Betydningen av nettverk blir særlig tydelig i forbindelse med familieforøkelse, fordi barna oftest arver klær fra familier i nettverket, enten biologisk familie eller venner/bekjente. Nettverket for medlemmene i Samfunnet omfatter alle i den lokale menigheten, i tillegg til eventuelle utenfor. I vårt materiale er de fem religiøse familiene mer eller mindre aktive i menigheten, som samles hver søndag i samlingshuset. Det utgjør det viktigste nettverket for dem. Foreldrene i en av disse familiene, familie 5, fortalte at de hadde kjøpt minimalt nytt til barna. Far sier: «Så fort mennesker fikk høre at vi ventet barn, så fikk vi bokstavelig talt alt vi trengte for et barn: barnesete, vogn, kasser av klær fra nyfødt til opp til tre års alderen». I dag har de hyller og skuffer med klær merket kjønn og alder ordnet i et oversiktlig system i gangen mellom soverommene. Denne familien representerte et ytterpunkt i forhold til dette med arv, der innkjøp av nytt var på det laveste blant alle familiene. På intervjudispunktet var barna relativt små (eldste var 10 år, yngste 2) og foreldrene sa at barna ikke hadde sterke egne meninger om klær. Dette kan være fordi de ble lite eksponert for ytre påvirkning, da barna ble undervist hjemme. De gikk verken i barnehage eller på offentlig

skole, men foreldrene sa de lekte med barn i nabolaget når det var utevær. Slik sett var de ikke helt isolert fra ytre påvirkning angående forbruk og klær.

Moren i familie 1 forteller også at de arvet mye, fra hennes søster og en venninne av søsteren. Og fra hennes mann sin søster. «Så vi arver utrolig mye, og jeg gir videre. Det er gull altså», sier moren. Men hun uttrykker også at der de bor på Oslo vest, er innstillingen til det å arve «både ja og nei. Det er veldig spredt og variert her, det er noen som spør om du kunne tenke deg å ta et glass vin kl. 11 på formiddagen», og moren tror ikke disse mødrene «kunne tenke seg å arve».

Moren i familie 4, som har 8 barn, der de eldste er tenåringer og går på offentlig skole, mens de mindre undervises hjemme, sier at «arving er greit mellom dem av samme kjønn, men fordi to av jentene ikke har samme 'stil', kan det bli vanskelig. Barna plukker ut det de liker....ellers går det videre til andre familier.» Moren kjøper bevisst noe som andre kan arve, særlig i dag med det kjønnsdelte markedet. «Men ønsker en jente seg veldig rosa, får hun det», sier moren. Hun merker spesielt at når barna blir eldre får de sterkere meninger om hvilke klær de vil og ikke vil ha.

Mødrene i familie 7 og 8, som begge opplevde at de hadde god økonomi, forteller også om betydningen av arv til det første barnet. De hadde begge eldre søsken med eldre barn. Når de hadde brukt klærne ga de dem videre. Det ser ut som om det å arve klær og utstyr er spesielt vanlig når barna er små, og så avtar det med barnas alder.

Sportsutstyr som sykler og ski er også noe som oftest arves og/eller kjøpes brukt, selv om de med best råd hadde en tendens til å kjøpe nytt til det første barnet. Dersom det kjøpes brukt fra første stund, er det ikke de billigste som velges, sier mor i familie 4, for de skal jo vare lenge, «de må jo være litt bra, lurt å tenke kvalitet, ikke bare pris».

Innstilling til materiell velstand

Intervjuene viser at hvordan en barnerik familie opplever sin økonomiske situasjon, uavhengig av inntekt, i stor grad henger sammen med deres innstilling til materiell levestandard. Det at mor i 3 av de 5 religiøse familiene var fulltids hjemmearbeidende selv om far ikke tjente spesielt godt, illustrerer dette. Slik som mor i familie 4, med åtte barn. Hun prioriterte dette høyt, og var glad for at hun ikke hadde måttet få seg en jobb for at det skulle gå rundt økonomisk. Derfor vil også familienes forbruk av arvede klær, utstyr og møbler avhenge av deres innstilling til materielle goder eller velstand, selv om gjenbruk var utbredt hos alle.

Ytterpunktet i denne sammenheng var nettopp familie 4, der mor hadde møblert stua med møbler de hadde hentet gratis på finn.no. Hun hadde malt møbler, trukket om stoler, og var veldig fornøyd med det. De hadde ikke kjøpt noe nytt i stua, men seng og hvitevarer var kjøpt nytt. «Vaskemaskin må jeg ha som funker!», sier mor, og sier også at de «ikke kan holde tritt med de som vil bo finere materielt sett. Vi må være kreative med plassen. Vi har ikke høye

materielle krav, det er jo bare tull når man har små barns og det blir mye søl! Vi prioriterer ikke det eller større hus, vi prioriterer at jeg skal være hjemme og tilgjengelig for dem.»

Moren i familie 9, der far tjente godt, men der økonomien likevel opplevdes noe trang, sier at hun tjener litt ved å være ansatt i mannens firma, og at det er nok i denne omgang. Hun sier: «Men i det store og hele så har lissom det, hva skal jeg si, det materialistiske behovet for å lissom ha mere å rutte med eller den selvrealiseringen som ligger i en karriere, det har ikke vært fraværende, men ønsket om å være tilstede for barna har vært sterkere. Så derfor har jeg valgt det, på en måte falt tilbake på det hele tiden da. Så...» Denne moren tenkte, som flere av dem, at hun ville begynne å jobbe mer når barna ble større.

For øvrig bar alle hjemmene vi var inne i preg av at møblene var brukt/arvet. Bruk av arvede/brukte møbler kan imidlertid henge sammen med to ting: personlig smak om at eldre, brukte møbler foretrekkes uavhengig av økonomi, eller at lite penger bidrar til dette og at møbler/inventar derfor ikke er det som prioriteres høyest. Generelt virker det som om det er «vanlig» å ha billige møbler/inventar blant de religiøse i vårt materiale, men hva som er høna eller egget her er vanskelig å si. Med andre ord om innstilling til materiell levestandard justeres etter økonomien eller er en uavhengig verdi knyttet til gjenbruk og «det grønne skiftet». Det er generelt imidlertid ikke uvanlig at arvede møbler fra foreldre og besteforeldre er ettertraktet for unge familier.

Når det gjelder innstilling til materielle goder på andre felt enn inventar, benyttet de fleste seg av salg, også dem med god økonomi. Moren i familie 1 sier at «Vi kjøper merkeklær på salg. Kan bli skikkelig lei av det....hvor er det blitt av pengene?? Slitsomt å være disiplinært hele tiden....» Det hun viser til her, er at selv om de bor på et velstående sted på Oslo vest, og slik antas å ha høyere inntekt enn gjennomsnittet, må de prioritere hva de skal bruke pengene på. Mannen jobber fullt, hun kun deltid på grunn av sykdom. Hun blir lei av å hele tiden tenke på hvordan pengene skal strekke til.

Foreldrene i familie 6 fortalte at de kjøpte dyre klær på salg. Disse ga uttrykk for at de ikke var så økonomisk strukturerte som vi tolker flere av de andre til å være. Slik sett hadde de en del fellestrekk med familien vi intervjuet i Skien (familie 9). Med andre ord var ikke alle familier like flinke til å styre og planlegge sine utgifter i forhold til sine inntekter.

De fleste foreldrene sa at de ikke hadde merket mye merkepress hos barna foreløpig. De fleste familier hadde barn under tenåringsalder, og de som hadde tenåringer, benyttet seg i to tilfeller av religiøse privatskoler. Moren i familie 1 på Oslo vest sa for eksempel hun ikke hadde merket noe merkepress ennå (eldste 12-13 år): «H&M er helt greit, man ser jo noen som kommer med noe odd sprouts, dyre ting, men ikke i klassene til mine barn så langt.» Det kommer imidlertid fram i materialet at merke- og klespress *kan* merkes for barn under tenåringsalder. Moren i familie 7 sier for eksempel at hennes eldste sønn på 12 år er veldig bevisst på hva slags sportsutstyr han vil ha. Hun sier: «altså hva slags type joggebukse, det spiller ingen rolle, men akkurat sånn der fotballsko,

og, for de sitter og ser på hva Ronaldo har, altså de skal lissom ha, altså ting som de ser og sånn tror jeg. Så fotballscho er vel det, og så fotballdrakter, at de skal ha lissom, ja. Og de gjør (de yngre) tvillingene også». Hun forteller at «joggeskoene de vil ha gjerne koster rundt kr 1000, men at det også er sko til kr 2000 de kan ønske seg. Og hvis vi skal kjøpe en hel fotballdrakt (uten sko), så koster det gjerne en tusenlapp.» Hun fortalte også at det ikke var uvanlig at barn ønsket seg fotballscho til kr 2000.

Moren i familie 8 forteller også om sønnens ønske om dyre fotballscho og drakter, og at datteren på 13 år ofte ønsker seg klær av spesielle merker. Men at dette likevel ikke opplevdes som noe press.

«Kritisk» punkt i antall barn, økonomisk sett

Det kom fram at et sentralt punkt i en families liv var først overgangen fra å være par til å bli tre, så overgangen fra tre til fire barn. En mor sier det slik: «Ja, den kom med det første barnet og så kom den neste forandringen, skal vi se, ehe, da vi fikk det fjerde tenker jeg, sånn rundt de tider». Dette siste har sammenheng med to ting: bil og plass i huset. Angående bil blir den vanlige femseter bilen for liten, og en ny, større må kjøpes. Dette fant mange dyrt. Familie 6 likte heller ikke at de måtte kjøpe en minibuss, når de heller ønsket seg en mindre bil med sju seter. Andre hadde ønske om å kjøre en stor Elbil, men disse er vanskelig å oppdrive pr i dag.

Knyttet til dette var også størrelsen på huset, hvor antall soverom særlig ble en utfordring ettersom barna vokste. Hensyn til barns behov for privatliv økte med barnets alder, det er ikke så gunstig at tenåringer må dele rom. Derfor førte barn nr 4 gjerne til kjøp av både større bil og større leilighet/hus.

Familie 8 bodde i Oslo med to barn, men fant ut at skulle de ha flere, ville de flytte ut av byen. Så de flyttet til hennes hjemby, der de hadde nettverk og familie, og der de fikk mer for pengene angående bolig.

Stordriftsfordeler

Noen hevdet at livsendringer ikke ble så tydelige når man gikk fra ett til to barn, eller fra det å være et par til det å bli tre. At hverdagen stort sett ble lik uavhengig av antallet barn. Stordriftsfordelene ble spesielt synlige der barna hadde samme kjønn, økonomien var stram og/eller krav til materiell velstand var moderat. For eksempel sier far til fire gutter, Oslo vest, familie 2, dette: «Det er bare de første som arver klær, så er de utslitt. Nytt i hvert fall til fjerde. Han mener det er stordriftseffekt hos dem i alle fall, mellom 1 og 2 barn, så linjært etterpå.

Moren i familie 1 sier at «to spiser ikke så mye mer enn 1, men fire barn spiser mer enn 2, så anslår 1:3. Og det er helt klart stordriftsfordeler på klær! Utgiftene størst for den som er eldst, hun må ha nytt, men lillesøster på 7 år drukner i klær!» I begge disse familiene trekker de fram sykler, at disse går i arv, og at

barna godtar det. Dette kom også fram i intervjuet med mor i familie 4, men hun kjøpte gode brukte sykler, mens disse andre nevnte helst kjøpte nytt til de eldste. Denne moren mente at det «absolutt er stordriftsfordeler, og jeg mener det er masse ting å spare for småbarnsforeldre, de kjøper masse ting de ikke trenger!»

Moren i familie 7 var ikke sikker på dette med stordriftsfordeler. Hun pekte på problemene med mat, hun visste aldri hvor mye de spiste, og dermed ble det en del rester som ikke alltid ble brukt. Men hun pekte på at de fikk søsken moderasjon i idrettslag og SFO, noe som jo er en stordriftsfordel.

Moren i familie 8 er derimot soleklar i det at det er stordriftsfordeler. Hun sier: «Ja, dette med arving er jo, at vi ofte kan dra fram et skipar i den rette størrelsen eller skøyter eller, sånn at vi bruker, vi kjøper jo ikke fire av alt i alle størrelser. Så har vi det, så har vi det. Det er en fordel. Og så det med mat er vel, vi kan vel ikke gange det med seks. Det, definitivt ikke. Så det er nok stordriftsfordeler og så, ja vet ikke ellers.»

«Å få endene til å møtes»

Det kommer fram at planlegging og studering av reklamer for tilbud er viktige elementer i det å få endene til å møtes. Som faren i familie 5 sa: «Vi må få de endene til å møtes som vi har!» Den familien kjøper alt på tilbud, i store kvanta, og hadde fryseren full av skinke i pakninger, gulost med mer. De sa at det var et mål å ha matlager for 3 måneder, i tilfelle en krise. Dette er en tanke i tråd med deres religiøse tro, men det var bare i denne familien at dette kom så eksplisitt fram.

Moren i familie 4 forteller at det ofte var slik at de kun hadde «et par hundre kroner igjen fire dager før månedslutt. Men vi hadde jo gjerne noe mat i huset da. Så da må jeg bare være kreativ og lage noe av det vi har. Det er jo bare fornuftig det.»

Mange drar til Sverige for å handle billig, også familien fra Oppland. Moren der opplevde det imidlertid som et «nederlag» når de måtte dra til Sverige. Dette handler trolig om at hun opplever at de ikke klarer seg så godt på den ene inntekten bare ved å handle i Norge, og at det er et «tegn» på dårlig økonomi. De hadde snakket med barna om det, og ett av barna hadde spurt: «Men er vi fattige da?»

De som drar til Sverige og handler, uttrykker at det er masse å spare. Moren i familie 1 hevder at de «sparer maaaange hundrelapper ved å dra til Sverige», og forteller at det ikke er uvanlig å dra dit også for familier på Oslo vest.

Hvilke utgifter merkes mest?

Moren i familie 1 sier at «når du har barn i barnehage og på AKS (SFO), 4 barn, forsvinner kr 9000 smukk ut med en gang.» Hun mener matutgiftene likevel er dem som merkes mest hver måned, og anslår at de bruker rundt kr 12 000 til dette månedlig. Hun sier «Vi drar til Sverige en gang i måneden for å handle kjøttdeig, nakkekoteletter, kylling, ikke fisk, det lønner seg ikke. Coop her vi bor er veldig dyr, derfor kjøpes mel og sånn i Sverige, men jeg baker brød, mens godteri kjøpes i Sverige. Videre kjøper vi store pakker med spaghetti, ris, slike ting som kan holde seg. Jeg følger med på reklame, følger med på tilbud. Hvis vi ikke hadde gjort det, så hadde vi ikke overlevd økonomisk. Det er helt sikkert. Planlegging. Vi må det.» Mannen jobber nå hjemmefra, og hun sier «vi sparer bomringen. Og det merker vi stor forskjell på. Kr 2000-3000 hver måned.»

Foreldrene i familie 3 mente også at matutgiftene var det de merket mest, mens moren i familie 4 kjapt svarte «mobiltelefoner!!» Den familien har flere tenåringer, og mobilutgiftene kjøptes best hver måned. Faren i familie 2 mente at AKS (SFO) og barn i barnehage trakk mest, bare AKS kostet familien kr 12000 i måneden.

Familie 5, på 8 personer, sier de har matutgifter på (kun) kr 8000 i måneden. De kjøper i svært store kvanta når de finner det på tilbud. De hevder likevel at matutgiftene og boutgiftene er de som merkes mest hver måned.

Moren i familie 4, på 10 personer, sier matbudsjettet er på pluss minus kr 15 000 pr måned, og tar mye av månedsinntekten. Hun sier de «kjøper det som er bra og billig, det må være bra også! Vi må tenke økonomi hele tiden. Hvem trenger hva mest? Baker brød sparer vi penger på! Vil ha ordentlig grovt brød! Regnet ut at vi sparer kr 1000 i måneden på det! Det er mye!» Og at dersom «hun er veldig flink og kjøper på tilbud og sånn, kan hun få matbudsjettet ned til kr 12 000».

Likestilling ute og hjemme

Mor jobber full tid i 3 av 10 familier. Det er i familie 2 på Oslo vest, familie 8 og 9 i den østlandske småbyen. Moren i familie 1 på Oslo vest, som ikke jobber på grunn av helseproblemer, sier at hun ofte er på arenaer sammen med au pairer, fordi alle mødre er i jobb. Hun merker at økonomien ble spesielt presset etter at hun «falt ut av yrkeslivet» på grunn av helsa, og etter det hadde de bare en inntekt. Nå får de litt ekstra fra at hun leier ut noen leiligheter, (det er uklart hvordan/hvorfor hun gjør det). Mannen er utenlandsk, født og oppvokst i Australia, utdannet helsearbeider, men jobber nå i et legemiddelfirma og har hjemmekontor. Hun begynte å studere medisin i USA, men måtte avslutte av helsemessige årsaker. Hun sier at hun kommer til å jobbe mer senere, når barna blir eldre. Det er en oppfatning i de religiøse familiene at det er foretrukket at mor er hjemme mens barna er små. Dette kommer ikke fram i de ikke-religiøse familiene, der alle har jobbet etter endt permisjon. Moren i familie 10 skulle gjerne ha jobbet, men har ikke fått jobb på det nye stedet de nylig flyttet til.

Det at mødre vil jobbe mer senere når barna er eldre, går igjen i de fleste intervjuer. Moren i familie 4, sier det slik «jeg vil jobbe når barna blir eldre. Så langt har vi klart oss økonomisk slik at jeg kan være hjemme med dem».

Det går også igjen at det ofte er mor som er «sjefen» hjemme, som har oversikt over barnas aktiviteter og innkjøp, men alle sier at far hjelper til hjemme når han er der. Ingen av mødrene klaget over at far deltok for lite verken overfor barna eller i huset.

Husutgifter og lån

Selv om få eksplisitt sier at det er boutgiftene som trekker mest, kommer det fram i det moren i familie 3 sier, at det å få huslån er vanskelig når man har mange barn. Hun sier: «vi var jo heldige som fikk huslån, men det er det ikke alle barnefamilier som får det når du har mange barn. For det trekker deg så veldig ned at du har mange barn. De ser at det er mere utgifter da». Dette bekreftet også foreldrene i familie 5: «For da sier de at du har så og så mange barn og da koster det så mye, og da har du ikke råd. Så det er problemet vårt. Det er ikke å betjene lånet, men å få det».

Moren i familie 1, arvet huset til foreldrene sine, som hun mener i dag er verdt ca 20 mill. De betalte kr 350 000 bare i arveavgift. Hun sier at hun ikke skjønner hvordan unge kan etablere seg der de bor uten å ha foreldre eller mye penger i banken. Familien har også arvet hytte, og de har tilgang til hytter både ved sjøen og på fjellet.

Ferier

De færreste familier drar på det vi forstår som «dyre utenlandsferier», dvs charterturer eller andre reiser til sydligere strøk. Det er den utgiftsposten som de fleste sier endrer seg etter hvert som barneflokket øker. Dette har mest med pris å gjøre, men også at det er strevsomt å dra langt med mange barn. De må ha flere enn ett hotellrom, flyreiser kan være anstrengende. I de religiøse familiene var det vanlig å dra til København og andre steder der trosfrender møttes, og da var det gjerne camping i telt som ble løsningen.

Familie 1, derimot, hvis far hadde utenlandsk opprinnelse, dro «ikke på andre utenlands ferier enn besøk til hans hjemland, og det kommer fort på kr 30 000. Det klarer vi ikke ofte. Barna vil gjerne på utenlands ferie.» Ellers drar denne familien på ferie på de hyttene de har tilgang til, og har ikke mange andre utgifter på ferie.

Fritidsaktiviteter

I familie 1 forteller mor at fotball er den vanligste aktiviteten for gutter, mens turn og dans er det for jenter. Mange går også i kor og i korps, det siste gjorde alle hennes barn. Hun sier korps og kor er billig. Moren driver dette, og sier: «Korps er ikke dyrt i forhold til det du får. Korpsturer gjennom loppemarkedet og sånn.»

Fotball er en utbredt fritidsaktivitet for mange barn i Norge, gutter og jenter, og dette kom også fram i intervjuene. Både i familie 7 og 8 var fotball den viktigste aktiviteten. Typer og antall fritidsaktiviteter er noe som kan se ut til å speile foreldrenes økonomi, og som i stor grad styrer disse. Materialet viser at dess bedre råd familiene har, dess flere betalte fritidsaktiviteter deltar familiemedlemmer i totalt, inkludert foreldrene.

Personlig forbruk for foreldre

De fleste intervjuene viser at foreldrenes eget forbruk, for eksempel til klær, er tilpasset den totale økonomiske situasjon. Foreldrene i familie 5 fortalte for eksempel at de nesten aldri kjøper klær, og at «vi fortsatt bruker klær som vi har hatt siden vi var tenåringer. Nesten, det meste av det».

Moren i familie 1 sier at «forbruk av klær er mest til eldstemann, og nesten ikke til oss selv. Og når vi jobber hjemmefra trenger vi ikke så mye, det blir litt 'slabbedaskete' her hjemme.» Disse har altså et lavt personlig klesforbruk.

Moren i familie 4 sier at «alle prioriteres når det er snakk om hvem som trenger noe nytt. Nå er det min tur, jeg må ha nye sko! Men ofte må barna som går på skole får det de trenger først, de skal ut, og kan ikke gå uten votter, for eksempel. Det blir prioriteringer hele veien om hvem som trenger hva mest».

Økonomien i dag og på sikt

De som opplevde at det var vanskelig å få endene til å møtes, slik som særlig familie 3, 4, 5, 6 og 10, ga uttrykk for et håp, ønske og tro på at økonomien i fremtiden ville bli bedre. Det handlet om at barna ble større og fikk seg egen jobb/flyttet ut, at mor etter hvert fikk 100% stilling utenfor hjemmet, og at far fikk høyere lønn enten i den samme jobben eller i en ny.

3. Diskusjon av resultater

Martin Browning diskuterer fire perspektiv i analyse av kostnader knyttet til barn (Browning 1992). Disse er kort fortalt:

- Utgiftsperspektivet (Hvor mange penger bruker foreldrene på sine barn?)
- Behovsperspektivet (Hvor stor inntekt trenger en barnefamilie i forhold til familier uten barn?)
- Interaksjonsperspektivet (hvordan påvirker barn husholdets utgiftsmønster?)
- Velferdsperspektivet (hvor stor inntekt må hushold med barn ha for å befinne seg på samme velferdsnivå som hushold uten barn)

Siden vårt datamateriale består av kvalitative intervjuer, egner de to første perspektiv seg ikke til vår analyse. Vi skal imidlertid diskutere våre resultater i lys av interaksjonsperspektivet og delvis velferdsperspektivet, og spør: På hvilke måter tilpasser de ulike familiemedlemmene sine forbruksbehov og mønster til at husholdet utvides med et nytt medlem (barn)? Det gjelder de voksne i forhold til hverandre, foreldre i forhold til barn, og barna i forhold til hverandre.

Ikke overraskende, ser det ut til at de voksne i familiene med høyest inntekt, følte en viss frihet til å kjøpe klær og andre ting uten å vurdere familiens økonomi som helhet. Moren i familie 7 sier for eksempel at «hvis han vil kjøpe seg noe, må han gjerne det for meg». Ingen av de voksne i vårt materiale var «big spenders», de hadde en nøktern innstilling til materielle goder, også de med best økonomi. I de familiene med dårligst økonomi var tendensen at de voksne nedtonet eget behov til en viss grad, selv om moren i familie 4 gir uttrykk for at dersom hun trenger sko og et barn ikke trenger noe fullt så mye, er det hennes tur til å få sko denne måneden. Det kommer fram i noen av intervjuene at barna er klar over at familien ikke har mye penger, og slik ikke «maser» om å få ting de vet de ikke kan få. Med andre ord tilpasser både vokse og barn seg til situasjonen og hverandre. Vi får inntrykk av at det er sterkt samhold og forståelse for familiens situasjon, særlig der det er lite penger.

Opplevelsen av lite penger og hva som er «nødvendige» varer, er som kjent relativ (se Lodziak 2002). Et velferdsperspektiv på forbruksmønster i familiene i vårt materiale, indikerer dette i kraft av at foreldre strekker seg langt i å møte barnas behov for klær, utstyr og ting. Som nevnt, ser det ut til at foreldrene vurderer egne og barnas behov opp mot hva som er «nødvendige» varer (for eksempel sykler, regntøy, varmt tøy om vinteren) og den totale summen de har til forbruk etter at de faste utgiftene er betalt. Stor familie ser ut til å bidra til stor lojalitet og tilpasningsevne i forhold til hverandres behov, men om det oppleves positivt eller negativt, har vi ikke gode data på.

4. Konklusjon og funn

- Ingen av familiene sier at økonomi har spilt en rolle i beslutningen om å få barn.
- Det var bevisst valg hos alle å få barna, selv om få hadde bestemt seg tidlig for å få mange. Tok ett av gangen, og ett i rekken gjerne «ikke planlagt».
- Første kritiske økonomiske punkt ved første barn, dette er ofte koblet til etableringsfase.
- Et nytt kritisk punkt ved fjerde barn: trenger større bil og bolig.
- De fleste mente det var stordriftsfordeler gjennom arv av klær og utstyr, samt matinnkjøp.
- Planlegger innkjøp og forbruk, arve og brukt må til.
- Nedjustering av kravet til materiell levestandard.
- De fleste har oversikt på tilbud og salg, både klær og særlig mat=størst post for de fleste.
- Handling i Sverige utbredt.
- Barnetrygden bør fortsette utover 18 år, da de eldste barna er dyrest.
- Vanskeligere å få huslån når man har mange barn, fordi banken ser at utgiftene generelt er høyere.
- Vanligste livsstilsendring og mulighet for innsparing er å dra på «kortreist» ferie, eller bli hjemme.
- Stor lojalitet og tilpasningsevne hos alle familiemedlemmer med tanke på hva som er «nødvendig» forbruk.

Litteratur

Borgeraas, E. (2019). Om stordriftseffekter av barn i referansebudsjettet. *SIFO-Rapport* nr. 4-19

Browning, M. (1992). Children and Household Economic Behavior. *Journal of Economic Literature*, Vol. XXX, pp 1434-1475

Lodziak, C. (2002). *The Myth of Consumerism*. Pluto Press.

Vedlegg

Vedlegg 1, Informasjonsskriv

Hei

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å studere forbruksmønsteret i barnerike familier.

Dette prosjektet inngår i et oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet om å utvikle et forbruksbasert fattigdomsmål. Som en del av dette prosjektet har Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved Oslo Met – Storbyuniversitetet, et forskningsprosjekt som tar sikte på å øke vår kunnskap om forbruk og økonomi i barnerike familier. Både de konvensjonelle inntektsmålene på fattigdom – f.eks. EUs og OECDs mål på fattigdom og SIFOs foreløpige forbruksbaserte fattigdomsmål, er i liten grad i stand til å beregne kostnader ved å ha mange barn. Dette gjelder spesielt i hushold med lav inntekt. Som følge av dette er det mye som tyder på at de målene som brukes henholdsvis over- eller undervurderer kostnader ved å ha barn. Følgen er blant annet at registreringen av antallet lavinntektshushold med barn blir for upresis og følgelig svekker muligheten for å målrette tiltak mot fattige barnefamilier. For å få bedre faktisk kunnskap om hvordan hushold med mange barn tilpasser sitt forbruk og inntektsanvendelse forøvrig når barneantallet øker, ønsker vi å intervju et utvalg hushold med mange barn. I utgangspunktet ønsker vi både å intervju lavinntektshushold og hushold med en inntekt rundt gjennomsnittet (vanlig norsk inntekt). *Derfor er det viktig å understreke at du ikke er blitt spurt fordi vi anser deg og din familie som fattig, men utelukkende fordi du/din familie har flere barn enn flertallet i Norge.*

Du og din familie får dette informasjonsskrivet fordi vi ønsker å intervju mor og/eller far om hvordan husholdet disponerer sin inntekt og forbruk for å møte hvert barns behov. Intervjuet vil ta ca. 45 minutter og tatt opp på lydbånd. Personopplysninger som etternavn og adresse eller andre opplysninger som gjør det mulig å identifisere deg og din familie vil ikke bli registrert. Det hentes ikke opplysninger fra deg fra andre kilder. Intervjuet vil kun bli behandlet av forskerne som inngår i prosjektet. Vi behandler opplysningen konfidensielt og i samsvar med personvernreglene. Lydopptakene, som bli oppbevart på et sikkert nettsted, vil bli slettet et halvt år etter at prosjektet er avsluttet og publisert. Du kan når som helst trekke deg fra intervjuet eller be om at lydfilen slettes og/eller at dine opplysninger ikke skal brukes i prosjektet. Prosjektet avsluttes 31.12.2018 og publiseres dels som prosjektnotat og som en del av en forskningsrapport.

På oppdrag fra SIFO har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Vi håper dette er noe du/dere kunne tenke dere å være med på. Hvis svaret er ja, vennligst send en e-post til

Elling Borgeraas, email: elling.borgeraas@oslomet.no eller ring til 90728069.

Mari Rysst, email: mari.rysst@oslomet.no eller ring til 90762980.

I e-posten ønsker vi at du bekrefter at du vil delta i prosjektet og opplysninger om hvordan vi kan få kontakt med deg

Med vennlig hilsen

Elling Borgeraas

(ansvarlig prosjektleder)

Vedlegg 2, Intervjuguide, Familier med mange barn

1) Bakgrunnsinformasjon

- a. Hvor mange i husholdet
- b. Alder
- c. Etnisk bakgrunn
- d. Utdannelse og jobb hos begge foreldre

2) Før fødsel/beslutninger om å få barn

- a. Kan du fortelle hvorfor dere har fått så mange barn?
- b. Var det bevisst, eller «bare ble det slik?»
- c. Vurderte dere hvert barn for seg, «skal vi få enda ett barn til?»
- d. På hvilken måte var økonomi, inkludert bolig og bil, med i vurderingen om å få mange barn?

3) Det første barnet

- a. Hvordan var økonomien da dere fikk det første barnet? Fortell om hvordan dere opplevde de ekstra utgiftene det medførte.
- b. Hvilke livsstilsendringer medførte det første barnet? Mer hjemme, mindre sosial, hva med ferier og annet uteliv?
- c. Kjøpte dere alt nytt/brukt, arvet dere?
- d. Hvordan var arbeidsdelingen dere imellom?

4) Erfaringer knyttet til øvrige barn

- a. Var det på noe tidspunkt i rekken av barn der diskusjoner om forbruk/økonomi var et spesielt hett tema?
- b. Hvordan løste dere eventuelt dette?
- c. Var det flere/mange slik tidspunkt der økonomi kom opp som spesielt viktig?

5) Mestring av hverdagen

- a. Hvordan tilpasser voksne og barn sitt forbruk? Fortell.
- b. Hvilke forbruksområder er mest og minst økonomisk merkbare? Er du noe dere ikke har råd til nå som dere hadde råd til før?
- c. Hva betyr arv mellom søsken?
- d. Har det kjønnsdelte klesmarkedet og utstyrs/leke markedet noen betydning for deres bruk av penger og innkjøp av nye ting?

6) Foreldrenes vurdering av kostnader ved å få barn

- a. Er det slik at kostnadene for hvert barn reduseres for hvert nye som blir født?
- b. Har barna og de voksne samme forbruksnivå og forbruksmønster uavhengig av antallet barn?
- c. Hvorfor/hvorfor ikke?
- d. (Kjenner dere til dette med «stordriftseffekter?»)

Vedlegg 3, Godkjenning av prosjektet fra (NSD) Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste

Det ble godkjent av NSD før vi startet intervjuene

Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved OsloMet – storbyuniversitetet har et spesielt ansvar for å bidra til kunnskapsgrunnlaget for forbrukerpolitikken i Norge og skal utvikle ny kunnskap om forbruk, forbrukerpolitikk og forbrukernes stilling og rolle i samfunnet.

SIFOs kjerneområder er:

- Bærekraftig forbruk
- Digital hverdag
- Mat og klær
- Markedsbasert velferd